

3° Die festi iter facturus ad locum ubi non feriatur, opera servilia ante profectum facere non potest; missam, si non impediatur, audire tenetur; postea vero laborare ipsi licebit.

4° Viator transit per locum ubi existit præceptum abstinentiæ, carnes vorare non potest; si auditio missæ ibi præcipiatur, illam audire non tenetur, nisi alias tempore sufficienti ibi manere deberet.

5° Hispanus iter agit per Galliam tempore Quadragesimæ, mane frustulum panis cum pauco chocolato sumere non potest; Gallus, e contra, transiens per Hispaniam, juxta morem ibi receptum licite jentat.

6° Qui Quadragesimam absolvit in Gallia et transiit in Moscoviam, ubi propter veterem stylum, nondum finita est, iterum jejunare tenetur, juxta communiorem sententiam; quia licet lex Quadragesimæ sit generalis et personalis, fit tamen localis ratione temporis et modi. Ita *Collet, Billuart, Dens*. Ex eodem principio, qui ante finem Quadragesimæ ex Moscovia veniret in Galliam, in Paschate jejunare non tenetur; nam qui sentit onus, sentire debet et commodum.

Qui vero præceptis confessionis annuæ et communionis paschalis satisfecisset, eisdem iterum satisfacere non teneatur; 1° quia res præcepta unico actu consummatur; 2° quia confessio et communio non eodem modo affixæ sunt temporis ac jejunii et abstinentiæ præcepta.

Notandum sacerdotes Græcos apud Latinos, et Latinos apud Græcos degentes, ritus propriæ Ecclesiæ observare teneri, ex constitutione Benedicti XIV *super ritus Græcorum*, n. 6.

CAPUT SEXTUM.

DE LEGUM HUMANARUM MUTATIONE.

Cum lex humana in essentiis rerum non fundetur, sicut lex naturalis, ex natura sua non est immutabilis, licet,

quantum fieri potest, stabilitatem habere debeat. Septuplici modo mutari et vim obligandi amittere potest: nempe 1° per interpretationem; 2° per epieikiam; 3° per cessationem; 4° per abrogationem et derogationem; 5° per dispensationem; 6° per privilegium, et 7° per consuetudinem.

ARTICULUS PRIMUS.

DE LEGIS HUMANÆ INTERPRETATIONE.

Interpretatio est oratio verborum legis obscuritatem tollens ejusque sensum assignans. Triplex distinguitur, authentica, usualis et doctrinalis.

Authentica, seu ab auctore vel ab auctoritatem habente prolata, ea est quæ fit ab ipso legislatore, vel ab ejus superiore, aut successore, et eandem vim habet ac ipsa lex; ab eadem auctoritate procedit et manifestat quo sensu superior obligare velit.

Usualis, ea est quæ communi praxi determinatur, ut modus jejunandi nunc receptus; consuetudo enim nonnullis vestita conditionibus infra exprimentis ostendit quo sensu legislator obligare intendat: unde sequens axioma, in Decretal. l. 1, tit. 4, cap. 8, expressum: *Consuetudo optima est legum interpretis*.

Doctrinalis, est explicatio quæ fit per homines doctos; vim legis non habet. Ab illa tamen recedere non licet quando doctores sunt moraliter unanimes: si vero fere æqualiter sint divisi, pars tutior eligenda est, ex superius dictis.

Cum interpretatio authentica a voluntate legislatoris pendeat, nullas habet regulas certas. Regulas interpretationis usualis exponemus infra de consuetudine tractando. Pro interpretatione autem doctrinali, sequentes statuuntur regulæ.

1° Verba secundum sensum naturalem et obvium sumuntur, nisi sensus fiat absurdus, aut lex inutilis evadat.

2° Genuinus sensus exquirendus est ex antecedentibus et consequentibus, ex subjecta materia, ex circumstantiis

et sine legis, ex aliis legibus in quibus similia adhibentur verba, et ex tribunalium decisionibus.

3° Lex favorabilis, præsertim si, beneficium uni præstans, alteri non noceat, quantum termini patiuntur extendi debet; lex vero odiosa ad strictam verborum significationem restringitur, juxta 15 juris canonici regulam: *Odia restringi et favores convenit ampliari*. Unde in favorabilibus, quod dicitur de filiis, intelligitur de filiabus et de nepotibus, nisi aliqua restrictio fuerit expressa: in odiosis vero, per filios nec ipsæ intelliguntur filia, nisi aliunde constet talem esse mentem legislatoris. Similiter non valet argumentum *a pari*, nec *a fortiori*, quia fieri potest ut legislator minus et non majus crimen punire velit.

4° Lex humana ad casus sub forma verborum non comprehensos, generaliter loquendo, extendi non debet ob similitudinem vel identitatem rationis, quia non ratio, sed voluntas legislatoris parit obligationem.

Dicimus *generaliter loquendo*, quia lex ob paritatem rationis ad casus similes extendi debet, 1° si alias sequeretur absurdum; v. g., si administratio bonorum alicui interdicitur; similiter et alienatio; 2° in *correlativis*, quia dispositum in uno correlativo, censetur dispositum in altero, ubi par in utroque est ratio: ita statutum erat in Codice Justiniani, lege ultima, *de Indicta*, etc. Hinc Christus permittens viro uxorem adulteram dimittere, idem in simili casu permittit mulieri; 3° in *connexis*: unde si lex permittat usum carniū aliqua die, eo ipso permittit usum ovorum et lacticiniorum ex carne provenientium; sed non vice versa, id est permissio ovis et lacticiniis utendi non importat licentiam manducandi gallinas et vaccas.

Quæritur an omnibus leges, sive civiles, sive ecclesiasticas, interpretari liceat.

R. Non agitur de interpretatione authentica quæ, ex natura sua, legislatori, superiori ejus vel successori reservatur; nec de interpretatione usuali, quæ proprie nullum agnoscit auctorem; sed tantum de interpretatione doctrinali.

Seclusa speciali prohibitionem, quilibet doctus potest li-

cite quascumque leges explicare et interpretari, etiam directe, per glossas, commentaria et annotationes, sive manuscriptas, sive impressas: sic, nemine contradicente, multi doctores circa jus canonicum et civile scripserunt.

Verum si legislator omnem legis suæ interpretationem prohibeat, possuntne nihilominus doctores eam explicare? Possunt obiter eam in scriptis suis citando, et genuinum sensum ejus assignando: ita videtur receptum, et non percipitur quod hujusmodi interpretatio prohiberi possit. Sed interpretatio ex instituto, per glossam et commentaria illicita est; negari enim non potest legislatorem eam prohibere posse, omnem legis suæ explicationem sibi reservando ne in applicatione ejus aliqua suboriantur varietas. Porro ubi interpretatio in genere prohibetur, non solum intelligenda est interpretatio authentica, quæ illusorie prohiberetur, cum ad solum legislatorem pertineat, sed et doctrinalis. Ita fortiter *Concina*, t. 17, contra *Castropalaum* et *Salam*.

Pius IV, in bulla *Benedictus Deus*, in confirmationem concilii Trid., expresse prohibuit, « prelati quidem, sub » interdicto ingressus ecclesiæ, aliis vero, quicumque fuerint, sub excommunicationis lætæ sententiæ pœnis, ne » quis sine auctoritate nostra audeat ullos commentarios, » glossas, annotationes, scholia ullumve omnino interpretationis genus super ipsius concilii decretis, quocumque » modo edere, aut quidquam, quocumque nomine, etiam » sub prætextu majoris decretorum corroborationis aut executionis, aliove quæsito colore, statuere. » Pontifex omnem hujus concilii interpretationem sedi Apostolicæ reservavit. Deinde specialem instituit Congregationem cui facultatem contulit decidendi casus quos putaret claros ea conditione ut dubios ad Suam Sanctitatem referret. Innumera prodierunt decisiones ab ea Congregatione huc usque existente, et novæ quotidie prodeunt quæ sigillo et subscriptione munitæ, eamdem habent auctoritatem ac si ab ipso Papa editæ fuissent.

Certum est 1° episcopus canones et decreta concilii

Trident. per constitutiones episcopales interpretari non posse; quia 1° prohibitio Pii IV illusoria esset; 2° Congregatio inutilis foret; 3° interpretationes variæ essent pro variis diœcesibus, quod Pontifex maxime præcavere voluit. Verumtamen non videtur eos tali prohibitione teneri in Gallia, cum bulla Pii IV in hoc regno non fuerit publicata.

Certum est 2° doctores et magistros qui concilium Tridentinum obiter interpretantur, illud in operibus suis citando et textus commentando, excommunicationem non incurrere, etiam in regionibus in quibus constitutio Pii IV fuit publicata; sic enim ubique prævaluit usus, inquit *Fagnani*, in Decretal. l. 2, cap. *Cum venissent*, n. 83.

Certum est 3° eos qui dictum concilium per commentarios, glossas, annotationes vel scholia ex professo interpretantur, et suas interpretationes typis mandant, vel publice dictant, in locis ubi constitutio Pii IV recepta est, pœna excommunicationis innodari: sic, referente *Fagnani*, loco citato, n. 57 et 58, sacra Congregatio declaravit; imo et translationes ex lingua latina in gallicam vel in alias linguas, absque auctoritate sedis Apostolicæ, prohibitas statuit, die 2 junii 1629.

Constitutio Pii IV non fuit publicata in Anglia. Unde D. *Gofory*, doctor in theologia, vicarius generalis Briocensis, publicas habuit collationes Londini, tempore persecutionis Gallicanæ, coram multis sacerdotibus, in lingua vulgari, et compendium illarum collationum Londini fuit impressum, anno 1800, sub hoc titulo: *Doctrine du saint concile de Trente sur le dogme et sur la discipline*. Nemo unquam dixit auctorem, editores et approbatores hujus operis excommunicationem incurrisse.

4° Notandum bullam Pii IV factam fuisse pro tempore celebrationem sancti concilii immediate sequente: maximum tunc exstitisset periculum si unusquisque decreta ejus pro arbitrio interpretari potuisset; nunc autem tale non existit periculum, ac proinde dici potest prohibitionem bullæ jam esse sine objecto.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE EPIEIKIA.

Epieikia, vox græca idem sonans ac æquitas, est benigna legis interpretatio, qua prudenter judicatur legislatorem aliquem casum particularem sub lege sua comprehendere noluisse. In eo ab interpretatione proprie dicta differt quod hæc mentem quam habuit legislator aperiat, illa vero mentem quam habuisset, si casum prævidisset, ostendat.

Nec mirum est ad hanc benignam legis emendationem aliquando recurrendum esse; nam legislator generalem ferens legem, non debuit nec potuit cunctis casibus particularibus attendere. Sunt tamen hujusmodi casus quos certe, si eos cognovisset aut eis attendisset, noluisse, nec etiam sæpe potuisset lege sua attingere; nempe quoties lex litteraliter accepta ad aliquid injustum, bono communi noxium vel etiam, juxta plerosque, individuo nimis onerosum, bono communi non necessarium, induceret. Legislator enim talia præscribere non potest, et, si quandoque stricte loquendo posset, non præsumendus est voluisse, quia non solum *recta*, sed *recte* præcipere debet.

Unde, tempore belli, rex prohibuit ne portæ civitatis aperirentur; certum est eas aperiendas esse civibus annonas ducentibus. Similiter Ecclesia præcepit auditionem missæ die dominica, qui tamen graviter ægrotat vel alias legitime impeditur, ab audienda missa excusatur.

Triplici modo igitur *epieikia* applicari potest, videlicet si præceptum fiat injustum, si obligatio sit nimis onerosa nec bono publico necessaria, et si prudenter judicetur, ex adjunctis, legislatorem in tali casu jubere noluisse, licet stricte potuisset.

Si, omnibus perpensis, verum existat dubium, recurrendum est ad principia a nobis posita, in Tractatu de *Conscientia*, ad solvendas difficultates ex Probabilistarum doctrina nascentes.

Aliquando uti *epieikia* necesse est, v. g., quando actio

a lege præscripta mala evaderet : aliquando tantum licet, si, v. g., agat de jure privato cui quisque renuntiare potest.

Epieikia in legem naturalem et divinam positivam proprie non cadit. Est enim exceptio casus quem legislator non prævidit et quem prævisum in lege comprehendere nolisset : lex autem naturalis dictat quid in casibus particularibus sit agendum vel omittendum ; Deus legem positivam ferendo, omnes casus prævidit. Cum autem omnes exceptiones a se notas et probatas non expresserit, merito aliquando judicatur illum talem non comprehensisse casum. Sic summus sacerdos judicavit se panes Propositionis David præ lassitudine deficienti dare posse.

In legibus autem humanis, tam ecclesiasticis quam civilibus, sæpe ad *epieikiam* seu ad æquitatem legis attendendum est, ut mens legislatoris intelligatur ; nam, ut jam notavimus, legislator nihil nisi æquum et bonum præcipere potest, sicut Deus ipse, summus Legislator, de quo scriptum est : *Æquitas judicia tua ; omnia mandata tua æquitas*, Ps. CXVIII, 144 et 172 ; *Meum est consilium, et æquitas*, Prov. VIII, 14.

« Omnis lex humanitus posita, in tantum habet de ratione legis, in quantum a lege naturali derivatur. Si vero a lege naturali discordet, jam non erit lex, sed legis corruptio. » *S. Th.* 1 2, q. 95, art. 2. Unde idem S. Doctor, citans Aristotelem, 2 2, q. 120, art. 2, ad 2 : « *Epieikia* est melior quam justitia, scilicet legalis, quæ observat verba legis. »

Hinc locutiones inter homines usitate : *Æquum et bonum ; Ex æquo et bono judicate, etc.*

Qui aliis præsumunt, et præsertim qui regimini animarum incumbunt, viri boni et æqui esse debent, ut leges actionibus humanis pro circumstantiarum varietate accommodare valeant, eas temperando, coercendo, extendendo : « Quæ omnia, inquit *Concina*, t. 17, exquisitum » judicium, consummatam prudentiam, acumen et mentis penetrationem, animi candorem, morum integritatem, justitiæ amorem postulant. » Addimus humilita-

tem, attentionem, benignitatem, gravitatem in omnibus ponderandis, studii diligentiam, frequentem cum Deo locutionem in oratione et meditatione, etc.

ARTICULUS TERTIUS.

DE CESSATIONE LEGIS.

Lex per se ipsam variis modis cessare potest : 1° per expirationem temporis, si nempe condita fuerit ad tempus determinatum ; 2° per mutationem materiæ aut circumstantiarum, si videlicet fiat injusta, bono communi noxia vel inutilis ; quia omnis lex necessario debet esse justa et communitati utilis ; 3° per finis ejus adæquati cessationem respectu communitatis ; lex enim in tantum obligat in quantum vult legislator ; si ergo voluntas legislatoris non perseveret, lex cessat : porro voluntas legislatoris perseverare non censetur, quando finis adæquatus legis respectu communitatis cessavit : v. g., communicatio unius civitatis cum altera prohibita est propter pestem ; certo sublata peste, lex cessat.

Diximus 1° *finis adæquati* ; si enim finis ex parte tantum desiisset, non ideo tolleretur lex : v. g., quia Baptismus ad remittendum peccatum originale et ad characterem in anima imprimendum est institutus, peccato per charitatem perfectam remisso, nihilominus necessarius est.

Quando res præscripta intrinsecam habet bonitatem, ut abstinentia, jejunium, oratio, etc., illa bonitas in ratione legis semper esse judicatur : unde, sine extrinseco cessante, lex non cessat : v. g., episcopus publicas præscripsit orationes per novem dies ad petendam pluviam, continuandæ sunt orationes, licet advenerit pluvia, nisi aliud episcopus in mandato suo statuerit.

Diximus 2° *respectu communitatis*, quia si finis in casu particulari tantum desineret, obligatio legis non cessaret etiam respectu privati : v. g., lectio alicujus libri sub pena excommunicationis prohibetur propter periculum ; qui, ratione scientiæ, ætatis aut experientiæ nullum in-

curreret periculum, lege sub eadem pœna tenetur. *Ita valde communius theologi contra plures Probabilistas.*

Quæritur an lex per mortem legislatoris cesseret.

R. negative; lex enim ex natura sua est stabilis et perpetua, id est, rebus in eodem statu permanentibus, solo actu contrario potestatis legislativæ cessare potest. *Ita judicant omnes, et fuse probat Suarez, de Legibus, l. 1, cap. 10.* Unde « certum est, inquit *Benedict. XIV, de » Synodo diœces., l. 12, cap. 3, synodales constitutiones, » nisi revocentur, in suo robore permanere, quamvis » episcopus a quo sunt editæ, e vita decesserit, aut se » episcopatu abdicaverit, aut ad aliam sit translatus ec- » clesiam. »*

Nonnulli contendunt statuta episcopi, extra synodum facta et per simplex edictum promulgata, post mortem ejus non valere; sed multo communius affirmatur ea valere, et certum nobis videtur non solum pro statutis episcopi, sed et capituli, sede vacante: nam perpetuitas est de natura legis: statuta autem, de quibus hic agitur, a solo episcopo vel capitulo vim habent: ergo. Sic, inter alios, *Benedict. XIV, in loco citato.*

ARTICULUS QUARTUS.

DE ABROGATIONE ET DEROGATIONE LEGIS.

Abrogatio est revocatio vel tota abolitio legis. Derogatio est revocatio vel abolitio partis legis, altera parte remanente: v. g., episcopus venationem clericis suæ diœcesis sub pœna suspensionis prohibet: si statutum revocet, est abrogatio; si pœnam tantum tollat, est derogatio.

Certum est leges humanas per abrogationem et derogationem mutari posse: vis quippe legis a voluntate legislatoris pendet: ergo legislator ejusque successor vel superior eam pro libitu, etiam sine causa, valide mutare potest, sive per abrogationem, sive *a fortiori* per derogationem; non tamen licite ageret, nisi aliquo rationabili duceretur motivo, quia bonum commune stabilitatem in legibus postulat.

Lex posterior ejusdem legislatoris, ejus successoris vel superioris, legem priorem abrogat vel ei derogat in quantum eidem adversatur. Excipitur tamen lex localis quæ per legem generalem, etiam cum clausula, *quibuscumque lege, consuetudine, privilegiis, non obstantibus*, non mutatur, nisi legis localis expressa fiat mentio, quia superior eam ignorare censetur. Sic *Bonifacius VIII, in Sexto, l. 1, tit. 2, cap. 1*, loquens de pontifice Romano. Igitur constitutio Pontificia quantumvis generalis, privilegiis alicujus ecclesiæ particularis adversa, eis non derogat, nisi de illis expressam mentionem faciat. Contra vero statutis concilii generalis derogat, nisi ea excipiat, quia Pontifex non præsumitur ea ignorare. Ita *Fagnani, in cap. Nonnulli, de Rescriptis, t. 1.*

Potest episcopus abrogare statuta synodi diœcesanæ aut eis derogare, cum vis eorum ab illo pendeat. Non ita vero statuta concilii provincialis, quia condita sunt *a cœtu episcoporum tanquam constituentium unum mysticum corpus altioris jurisdictionis quam in singulis reperiatur episcopis*, inquit *Bened. XIV, de Synodo diœces., l. 13, c. 5, n. 8.* Nec ob eandem rationem, archiepiscopus leges concilii provincialis abrogare, reformare vel eis derogare potest. Papa vero ea omnia potest, ob plenitudinem suæ auctoritatis.

ARTICULUS QUINTUS.

DE LEGUM HUMANARUM DISPENSATIONE.

Dispensatio est relaxatio legis a legitima auctoritate facta in gratiam alicujus qui alias obligaretur. Unde dispensatio differt 1º a cessatione, qua lex penitus evanescit; 2º ab interpretatione, qua ostenditur quo sensu obliget; 3º ab *epiœkia*, qua pronuntiatur superiorem in casu particulari obligare noluisse; 4º ab abrogatione et derogatione, qua lex ex toto vel ex parte respectu communitatis cessat; 5º a privilegio, quod est permanens et quasi lex specialis legi communi derogans; 6º a licentia, quæ est conditio qua posita lex non obligat et nullum re-

laxatur vinculum : v. g., qui vovit paupertatem, nullum proprietatis actum exercere potest sine licentia superioris; posita licentia, votum non obligat, et tamen superior, licentiam concedendo, a voto non dispensat.

Dispensatio igitur est actus auctoritatis vinculum solvens. Nomine alicujus, qui dispensatur, non solum homo privatus intelligitur, sed persona moralis, ut collegium, communitas, viri aut mulieres alicujus classis, etc., dummodo legis obligatio ad tempus tantum relaxetur : alioquin esset derogatio. Dicemus breviter 1° de potestate dispensandi, 2° de causa dispensationis, et 3° de ejusdem cessatione. De dispensationibus vitiatis agitur in Tractatu de Matrimonio.

§ I. — De potestate dispensandi.

Existere potestatem a legibus humanis dispensandi non ambigitur, quia per quam causam res nascitur per eam et solvitur; subintelligitur, modo sit solubilis: porro lex humana est solubilis, cum variis modis mutari possit, et per voluntatem superioris nascitur: ergo et per eam solvi potest.

Duplex autem distinguitur potestas dispensandi, ordinaria scilicet et delegata. Ordinaria ea est quam quis habet ratione officii, ut legislator, ejus successor vel superior in potestate legislativa: delegata vero illa est quam aliquis ex alterius commissione possidet.

His positis, 1° nunc in Gallia ne præses quidem reipublicæ a lege civili dispensare potest, nisi hæc facultas in ipsa lege exprimat: unde impedimentum affinitatis in primo gradu lineæ collateralis rex ipse, ante legem diei 16 aprilis 1832, tollere non poterat.

2° Summus Pontifex in iis quæ sunt juris ecclesiastici dispensare potest a cunctis legibus prædecessorum suorum, episcoporum et conciliorum etiam generalium, idque independentem ab opinione circa potestatem respectivam concilii et Pontificis; nam in utraque sententia, Pontifex supremam habet auctoritatem universam gubernandi Ecclesiam: at potestas in cunctis legibus ecclesiasticis pro

opportunitate dispensandi, ad auctoritatem gubernandi Ecclesiam essentialiter pertinet. Unde ipsi Gallicani concedunt *Papam nihil non posse in jure ecclesiastico, cum necessitas id postularit*; Bossuet, Def. Decl., part. 3, l. 11, c. 20.

3° Episcopus facultatem habet dispensandi in propriis legibus, in statutis synodalibus et in legibus concilii provincialis, quamvis eas abrogare non possit, *idque ex usu et voluntate ipsius concilii*, ait *Dens*, t. 2.

Quæritur an episcopus dispensare possit a statuto synodi vel a lege concilii provincialis a sancta Sede approbati.

R. 1° Synodos diocæsanæ approbatione sedis Apostolicæ non indigere ut vim habeant, easque Congregationem concilii revidere et approbare non consuevisse, teste *Benedict. XIV*, de Synodo diocæsanæ, l. 13, cap. 3, n. 6 et 7; 2° concilia provincialia duplici modo approbari posse, in forma communi et in forma specifica, seu essentiali. In priori casu, certum est episcopum pro sua diocæsi dispensare posse; in posteriori vero negat *Fagnani*, a *Bened. XIV* citatus, de Synodo, l. 13, c. 5, n. 11, episcopum dispensare posse, quia, per hanc approbationem, lex synodalis facta est Pontificia: « Oppositum tamen videtur verisimilius, inquit *Dens*, nam Pontifex synodum approbando, » approbare videtur potestatem dispensandi, quam synodus episcopis tribuit. »

Notandum concilia provincialia, ex constitutione 117 Sixti V, Bul. t. 9, publicari non posse, etsi nulla fidei decreta habeant, nisi a Congregatione concilii recognita et, si opus fuerit, emendata fuerint.

4° Episcopus dispensare non potest in legibus concilii generalis, summi Pontificis vel Ecclesiæ universalis consuetudine introductis, nisi hanc habeat facultatem ab ipso concilio, a summo Pontifice vel ex usu legitime præscripto. Sic consuetudine receptum est episcopos dispensare, apud nos, in legibus abstinentiæ etiam Quadragesimalis, jejunii, audiendi missam, recitandi officium divinum, etc.

5° Qui potestate, sive ordinaria, sive delegata, subditos